

hvordan kan vi følge
LGBTI elevernes trivsel
i folkeskolen og på ungdomsuddannelserne?

dansk
center for
undervisningsmiljø
viden til praksis

Indholdsfortegnelse

Baggrund	03
Begrebsafklaring	05
Metoder i forundersøgelsen	07
Resultater af desk reseach	10
Juridiske overvejelser	14
Etiske og særlige opmærksomhedspunkter	24
Sammenfatning og anbefalinger	28
Litteraturliste	32
Bilag – Spørgsmåleksempler	35

B

baggrund

På baggrund af Danmarks tilslutning til 'Call for Action' i 2016 og Regeringens handleplan på LGBTI-området har Dansk Center for Undervisningsmiljø (DCUM), på opdrag fra Undervisningsministeriet, udarbejdet herværende forundersøgelse af hvordan LGBTI-elevs trivsel kan monitoreres i folkeskolen og på ungdomsuddannelserne. Som en del af forundersøgelsen skal det blandt andet afdækkes hvorvidt det er muligt at monitorere LGBTI-elevs trivsel som en del af Den nationale trivselsmåling for hhv. folkeskolen og ungdomsuddannelserne, herunder opmærksomhedspunkter og anbefalinger i den forbindelse.

Forundersøgelsen har ligeledes til formål at præsentere juridiske overvejelser og anbefalinger vedrørende en evt. monitorering samt at bidrage med erfaringer, opmærksomhedspunkter og anbefalinger fra udenlandske undersøgelser, eksperter, centrale aktører og unge fra målgruppen. Som inspiration til den fremadrettede proces har DCUM desuden udvalgt spørgsmålsseksempler fra udlandet som er oversat til dansk.

I 2013 udsendte EU's Agentur for Fundamentale Rettigheder (FRA) en rapport på baggrund af en undersøgelse blandt mere end 90.000 voksne (18+) LGBT-personer fra hele Europa. Undersøgelsen viste at 84% af de medvirkende danske respondenter havde overværet negative kommentarer eller negativ opførsel rettet mod tidligere eller nuværende skolekammerater der blev opfattet som LGBT (FRA, 2013). Undersøgelsen viste også at 31% af de danske respondenter havde følt sig diskrimineret inden for de seneste 12 måneder på grund af deres seksuelle orientering (ibid.).

Internationale undersøgelser har ligeledes dokumenteret en sårbarhed blandt LGBT-lunge i skolesystemet (Lucassen et al., 2014; Roland et al., 2009; GLSEN, 2016; Guasp et. el., 2012; 2017; FRA, 2013; UNESCO, 2016). Dette gælder både i relation til mobning, diskrimination, vold og helbred. Aktuelt mangler der forskning og undersøgelser som kan bidrage med viden om problemets omgang i en dansk kontekst. De danske undersøgelser der findes, synes i overvejende grad at handle om voksne LGBT-personers liv fremfor unges (Statens Institut for Folkesundhed, 2015; CASA, 2009; Als Research, 2015). Af samme grund vil herværende forundersøgelse særligt referere til bl.a. ovenstående undersøgelser og forskningsresultater.

Forundersøgelsen indeholder, udover DCUMs juridiske og etiske metodiske vurderinger og anbe-

falinger, en desk research af eksisterende forskningsmateriale inden for LGBTI-området. Endelig præsenteres en række eksempler på spørgsmål der vil kunne inddrages i en evt. monitorering, uanset om denne bliver en del af Den nationale trivselsmåling eller ej.

RESUME

Forundersøgelsen konkluderer at kompleksiteten mellem etiske og juridiske forhold gør det svært entydigt at pege på én model for den videre monitorering af LGBTI-elevers trivsel. Det er eksempelvis en konkret afvejning om netop denne gruppes trivsel kan knyttes til Den nationale trivselsmåling uden at der samtidig tages højde for andre mi-noritetsgrupper – og uden at målgruppen vil opleve inddragelsen af LGBTI-spørgsmål som stigmatiserende.

Ligeledes vil det fremgå af forundersøgelsen at flere juridiske forhold rent operationelt og ressourcemæssigt vanskeliggør en måling der knyttes op på Den nationale trivselsmåling. Ud fra en samlet afvejning anbefaler DCUM derfor at en måling af LGBTI-elevers trivsel foretages som en selvstændig undersøgelse uafhængig af Den nationale trivselsmåling.

B

begrebsafklaring

Før det er muligt at undersøge hvordan trivslen blandt LGBTI-elever i folkeskolen og på ungdomsuddannelserne kan monitoreres, er det nødvendigt dels at definere målgruppen, dels at tilknytte og definere nøglebegreber i feltet. De følgende definitioner er lavet med inspiration fra rapporten LGBT-Sundhed (2015) som er udarbejdet af Statens Institut for Folkesundhed, og LGBT-Danmarks online ordbog.

LGBTI

LGBTI er en forkortelse for de engelske begreber lesbian, gay, bisexual, transgender og intersex (på dansk: lesbiske, bøsser, biseksuelle, transkønnede og interkøn).

Kønsidentitet

Kønsidentitet betegner det køn en person identificerer sig som, uanset medfødt køn. Kønsidentitet er ikke nødvendigvis statisk, men kan ændre sig i løbet af livet.

Medfødt køn

Med medfødt køn forstås det køn som en person får ved fødslen. Det medfødte køn fastsættes ud fra barnets genitalier ved fødselstidspunktet.

Transkønnet

Med transkønnet forstås personer der oplever en uoverensstemmelse mellem det køn de fik ved fødslen, og den måde de ser sig selv på.

Interkønnet

Interkønnet er en person som er født med en kønsanatomi der ikke passer ind i den typiske definition af han- og hunkøn. Dette kan være observerbart ved fødslen eller manifestere sig senere i livet. En interkønnet person kan både identificere sig selv som hankøn, hunkøn eller ingen af delene, og begrebet knytter sig hverken det pågældende menneskes seksuelle orientering eller deres kønsidentitet.

Ciskønnet

En ciskønnet er en person som identificerer sig med dens medfødte køn.

Outing

Outing eller at blive outet henviser i denne sammenhæng til at afsløre andres seksuelle orientering eller kønsidentitet uden vedkommendes samtykke.

Binær seksualitets- og kønsforståelse

Med binær seksualitets- og kønsforståelse menes den gængse antagelse af at man enten fødes som dreng eller pige, og per automatik er tiltrukket af det modsatte køn.

Heteronormativitet

Heteronormativitet beskriver de samfundsmæssige strukturer og diskurser, der fastholder en forståelse af heteroseksualitet som det selvfølgelige og naturlige.

Trivsel & mistrivsel

Trivselsbegrebet er et ofte diskuteret begreb hvor flere forskellige elementer har betydning. Det kan være både faglige, socio-emotionelle, fysiske og psykiske elementer. At undersøge LGBTI-elevernes trivsel berører således en række forskellige elementer som relaterer sig til både skolegang og liv generelt. Flere af de LGBTI-undersøgelser som er gennemgået i forbindelse med denne forundersøgelse, anlægger et bredt perspektiv på trivsel hvor elementer som forbrug af alkohol, rygning, diskriminerende sprogbrug og selvmordstanker undersøges (Lucassen, 2009; GLSEN, 2016; Stonewall, 2012; 2017). Disse elementer er ikke inkluderet i Den nationale trivselsmåling, men de kan være væsentlige at undersøge i relation til LGBTI-elevernes trivsel.

M

metoder i forundersøgelsen

Desk research

I forundersøgelsens indledende fase foretog projektgruppen en desk research dels med henblik på at afdække den eksisterende viden på området, dels for at finde inspiration til hvilke organisationer og eksperter som evt. kunne bidrage til projektet. Som et led i desk researchen blev der indledningsvist foretaget en 'sneboldsøgning' med afsæt i UNESCO-rapporten Education sector responses to violence based on sexual orientation and gender identity/expression (2016) som er et review over udenlandske undersøgelser på området. Reviewet blev valgt dels på grund af dets grundighed, dels da der i rapporten præsenteres viden og undersøgelser fra en bred vifte af lande og organisationer.

Foruden søgningen har vi afsøgt litteratur i videnskabelige databaser, herunder Pubmed, PRIMO, Proquest og Forskningsdatabasen.dk. Undersøgelser af både kvantitativ og kvalitativ karakter blev fundet ved at søge på de engelske termer for målgruppen (LGBTI-elever). For at afgrænse datamængden yderligere valgte vi at alle undersøgelser skulle handle om enten mobning, trivsel eller mental sundhed, og at undersøgelsens målgruppe skulle være børn og unge i alderen 0-25 år. Derudover skulle artiklerne være fra 2015 eller senere. Sidstnævnte kriterie skyldes at den førstnævnte sneboldsøgning på UNESCO reviewet Education sector responses to violence based on sexual orientation and gender identity/expression (2016) gennemgår et bredt udsnit af eksisterende undersøgelser på området fra før 2016.

På baggrund af sneboldsøgningen og afsøgningen af litteratur i online forskningsdatabaser blev i alt 72 tekster udvalgt til gennemlæsning. Heraf stammede 29 fra UNESCO-rapporten, mens de restende 43 blev udvalgt ved at gennemlæse abstracts for de online søgeresultater. Efterfølgende blev resultaterne sorteret efter relevans på en skala fra 1-5, på baggrund af seks kategorier.

Vurderet relevans i forhold til kategorier						
	1 (Meget lav)	2 (Lav)	3 (Middel)	4 (Høj)	5 (Meget høj)	I alt
Fund & Resultater	0	3	5	5	2	15
Spørgeramme	0	0	2	4	7	13
Metode til monitorering	0	1	3	2	9	15
Etiske overvejelser	0	0	0	5	1	6
Juridiske overvejelser	0	0	1	2	1	4
Andet	0	2	8	7	2	19
I alt	0	6	19	25	22	72

Telefoninterviews

Foruden litteraturgennemgangen er der i forbindelse med forundersøgelsen foretaget telefoninterviews med udvalgte eksperter på området. Eksperters som har erfaring med at måle trivsel blandt LGBTI-elever i deres respektive lande. I alt blev der afholdt fem interviews med seks eksperter:

- o Joe Kosciw, GLSEN
- o Josh Bradlow, Stonewall.
- o Brenda Langezaal, fra det hollandske ministerie for Uddannelse, Kultur og Videnskab
- o Erling Georg Roland, Professor ved Universitet i Stavanger
- o Dr. Mathijs Lucassen, The Open University
- o Dr. Terryann Clark, Youth'12 Principal Investigator

Formålet var at indhente viden og erfaringer med måling og monitorering af trivsel blandt LGBTI-elever, herunder få inspiration til spørgeramme og identificere særlige opmærksomhedspunkter.

Interviews med LGBTI-elever

I forbindelse med forundersøgelsen har vi desuden foretaget interviews med fem elever fra målgruppen. Eleverne blev blandt andet spurgt om hvilke områder de mente kunne være interessante at afdække i en trivselsmåling, deres holdning til bestemte spørgsmålsformuleringer og teknikker samt eventuelle særlige hensyn i forbindelse med en måling.

Interessegruppemøder

For at inddrage perspektiver fra forskellige aktører på området blev der som et led i forundersøgelsen afholdt to rundbordsmøder. De to møder var afsat i fire tematikker som aktørerne arbejdede med og diskuterede på tværs. Tematikkerne Hvilken viden og til hvad?, Aldersgruppe, Hvordan afdækkes kønsidentitet og seksuel orientering? og Dataindsamlingsmetode blev valgt med afsæt i viden fra litteraturgennemgangen og interviews med udenlandske eksperter. Foruden tematikkerne blev det drøftet hvordan en mulig monitorering af LGBTI-elevs trivsel i folkeskolen og på ungdomsuddannelserne kunne foretages.

Rundbordsmøde I	Rundbordsmøde II
<ul style="list-style-type: none"> -Morten Emmerik Wøldike, Sex og Samfund -Andreas Beck Kronborg, LGBT-Danmark -Vivi Jelstrup, LGBT-Danmark -Andreas Nielsen, Ligestillingsafdelingen -Ingeborg Mark Jacobsen, Sundhedsstyrelsen -Bjarne Laursen, Statens Institut for Folkesundhed	<ul style="list-style-type: none"> -Maja Wolfgang, LGBT+ Ungdom -Peter Høj, LGBT+ Ungdom -Anonym repræsentant, LGBT+ Ungdom

Løbende dialog

Sideløbende med vidensindsamlingen har DCUM løbende været i kontakt med Datatilsynet med henblik på at afdække eventuelle juridiske udfordringer i forbindelse med en måling. Resultaterne af den løbende dialog med Datatilsynet findes i afsnittet: Juridiske overvejelser.

R

resultater af desk research

I maj 2018 udgav The International Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer & Intersex Youth & Organisation (IGLYO) den første LGBTI Inclusive Education Report (2018) og offentliggjorde i samme forbindelse det første LGBTI Inclusive Education Index (2018) hvori organisationen vurderer de enkelte medlemslande på baggrund af ti parametre, herunder indsamling af data om mobning og chikane på baggrund af seksuel orientering eller kønsidentitet (IGLYO, 2018). Ifølge rapporten indsamler kun fem EU -lande (Albanien, Frankrig, Montenegro, Holland og Sverige) informationer om mobning og chikane på baggrund af elevens faktiske eller opfattede seksuelle orientering eller kønsidentitet (ibid.). Heraf er det kun Holland som specifikt monitorerer LGBTI - elevernes trivsel (well-being), omend andre lande, eksempelvis Finland og Danmark, monitorerer trivslen blandt alle elever. Generelt peger rapporten og det tilhørende index på at Danmark kan forbedre sig på en række områder, herunder muligheder for at opsøge støtte (Support Systems) og informationer/guidelines til bekæmpning af mobning og chikane af LGBTI-elever, i bestræbelserne på at skabe et mere inkluderende undervisningsmiljø for LGBTI-eleverne (IGLYO, 2018, IGLYO-Index, 2018).

DCUM har i forbindelse med forundersøgelsen været i dialog med Brenda Langezaal fra det hollandske ministerie for Uddannelse, Kultur og Videnskab med henblik på at udlede erfaringer om monitorering af LGBTI-elevernes trivsel. Resultaterne præsenteres løbende i rapporten.

Er målgruppen mere udsat?

Ved forundersøgelsens opstart havde projektgruppen en forventning om at LGBTI-eleverne kunne være mere udsatte på en række områder, derfor måtte denne hypotese be- eller afkræftes.

Resultaterne af rapportgennemgangen peger på at LGBTI-eleverne kan være mere udsatte på en række områder. Eksempelvis kunne forskere fra New Zealand i tredje udgave af Youth2000 Survey Series konstatere at de medvirkende homo- og biseksuelle elever var mere eksponerede for mobning, var mere deprimerede og havde hyppigere selvmordstanker end de heteroseksuelle elever (Lucassen et al., 2014). Undersøgelsen som blev foretaget blandt ca. 8500 elever i alderen 12-18 år¹ på tilfældigt udtrukne skoler, viste desuden at 59,4% af de medvirkende bi- og homo-seksuelle elever inden for de seneste 12 måneder havde foretaget selvskade, imod 23% af de heteroseksuelle elever (Lucassen et al., 2014). Forskerne kunne ligeledes konstatere at 57,9% af de medvirkende bi- og homoseksuelle inden for de seneste 12 måneder havde været bange for at skolekammerater ville skade eller genere dem, mens 43,3% af de bi- og homoseksuelle elever var

1. I rapporten fremgår at hovedparten af de medvirkende elever var mellem 13-17 år. DCUM har i forbindelse med projektet været i kontakt med forskerne bag som fortalte at der i undersøgelsen medvirkede elever i alderen 12-18 år.

blevet gjort fysisk fortræd i samme periode (ibid.).

Også i USA er der foretaget studier som dokumenterer en øget udsathed blandt målgruppen. Eksempelvis har forskere fundet at amerikanske LGBTQ²-elever oplever en højere grad af mobning end ikke-LGBTQ-elever (Goodenow et al., 2016; Russell et al., 2011), og at disse elever i lavere grad forbinder skolen med positive oplevelser (White et al., 2017). At LGBTQ-eleverne er en udsatte gruppe i relation til mobning, kan der ligeledes findes belæg for i et spansk studie fra 2017. Her kunne forskerne konstatere en højere grad af konventionel og digital mobning blandt LGBTQ-elever end blandt ikke-LGBTQ-elever (Elipe et al., 2017). Et resultat som er i overensstemmelse med et norsk studie på området blandt 3046 elever i 10 klasser hvor sammenhængen mellem seksuel orientering og mobning blev undersøgt og dokumenteret (Roland et al., 2009).

Med baggrund i gennemgangen af den tilgængelige data tegner følgende billede sig: Børn og voksne som tilhører en seksuel minoritet eller repræsenterer en anderledes kønsopfattelse end den gængse i det pågældende samfund, kan være en særligt udsat gruppe på en række områder. Det gælder både i relation til mobning og diskrimination i forbindelse med fritid, skole eller arbejdsliv (Guasp et al., 2012; 2017; GLSEN, 2016; Roland et al., 2009; UNESCO 2016; FRA 2013; Lucassen et al., 2014; Elipe et al., 2017), men også fysisk og mental sundhed (Statens Institut for Folkesundhed, 2015; Russell et al., 2016; Graugaard et al., 2015; Lucassen et al., 2014; Collier et al., 2013).

Hvad har man undersøgt?

Selvom forskningen på LGBTI-området stadig er relativt begrænset sammenlignet med andre områder, anlægger forskerne ofte brede perspektiver på LGBTI-personernes liv og trivsel. I praksis betyder det at nogle af de gennemgåede undersøgelser rummer tæt på 200 forskellige spørgsmål hvilket kan være vanskeligt at operationalisere i en monitorering. DCUM har derfor udvalgt en række gennemgående tematikker som ofte adresseres, og hvor der kan findes belæg for at målgruppen er mere udsat.

Som anført i forrige afsnit er mobning og diskrimination en ofte behandlet tematik i forskningen og NGO-undersøgelser om LGBTI-elever. Dette gælder både konventionel mobning og diskrimination (Guasp et al., 2012; 2017; Lucassen et al., 2014; GLSEN, 2016; White et al., 2017; Goodenow et al., 2016; Metro, 2015), men også digital mobning (Roland et al., 2009; Elipe et al., 2017). I forlængelse heraf har en række undersøgelser belyst om LGBTI eleverne oplever diskriminerende sprogbrug eller negative italesættelser af deres seksuelle orientering eller kønsidentitet (Guasp et al., 2012; 2017; Egale, 2011; GLSEN, 2016; METRO, 2015; FRA, 2013). Disse undersøgelser viser en generel tendens til at nedsættende sprogbrug som 'that's so gay' er hyppigt forekommende, omend det ikke altid bruges direkte i relation til LGBTI-elever. I nogle af de førnævnte undersøgelser har forskere og NGO'er ligeledes søgt at afdække hvorvidt skolerne og lærerne aktivt bekæmper mobning og diskriminerende sprogbrug, eller om dette accepteres (Guasp et al., 2012; 2017; Egale, 2011; GLSEN, 2016).

I Holland, hvor LGBTI-elevernes trivsel undersøges hvert andet år som en del af nationale undersøgelser blandt alle elever i offentlige skoler, er elevernes accept af LGBTI også et tema. I undersøgelsen spørges eleverne om hvorvidt de er enige/uenige i at 'En homoseksuel dreng/pige kunne være min ven', 'Det er okay hvis min lærer er LGBTI', og 'Kunne en LGBTI-elev springe

---

2 Q er i denne sammenhæng en forkortelse for questioning (i tvivl).

ud på din skole³. Det er spørgsmål som kan være med til at tegne et billede af hvor åbent miljøet er på den enkelte skole.

Foruden mobning, diskrimination og diskriminerende sprogbrug har udenlandske undersøgelser også søgt at afdække elevernes mentale trivsel og sundhed i mere generel forstand. Det gælder i relation til selvmordstanker, depression, selvskade, positive/negative følelser i forbindelse med skolegang og relationer til klassekammeraterne (White et al., 2017; Lucassen et al., 2014; Roland et al., 2009; Egale, 2011; UNESCO, 2016; Guasp et al., 2017). Trods forskelle i spørgsmålsformuleringer, undersøgelsestemaer og procentvise udsving i de gennemgåede undersøgelser tegner sig også her et billede af at LGBTI-eleverne kan være i en risikogruppe. Hvorvidt dette også er tilfældet for danske LGBTI-elever, er det ikke muligt at svare entydigt på, men CASA-undersøgelsen Lige og Ulige? Homoseksuelle, biseksuelle og transkønnedes levevilkår (2009) konstaterede at dobbelt så stor en andel af voksne LGBT-personer havde haft selvmordstanker inden for det seneste år sammenlignet med den øvrige danske befolkning (CASA, 2009). Ligeledes viste undersøgelsen at andelen af LGBT-personer som har forsøgt selvmord, er fire gange så stor som den øvrige befolkning (ibid.). På samme vis kunne forskere fra Statens Institut for Folkesundhed generelt set konstatere et dårligere mentalt helbred blandt voksne LGBT-personer end i den øvrige befolkning (Statens Institut for Folkesundhed, 2015).

Generelt synes LGBTI-elevernes udsathed at være gennemgående på en række områder. Dette gælder både i relation til mobning, diskrimination, relationer til kammerater og lærere, selvmordstanker og depression. En eventuel monitorering kunne derfor med fordel adressere flere af disse tematikker med henblik på at højne den samlede viden på området.

Hvordan har man undersøgt trivslen?

Overordnet set er der anvendt forskellige metoder til at undersøge LGBTI-elevs trivsel. Nogle undersøgelser tager afsæt i en tilfældig udvælgelse af skoler (Lucassen et al., 2014; Roland et al., 2009), mens andre tager afsæt i en mere aktiv rekruttering af LGBTI-elever (GLSEN, 2016; FRA, 2013; Guasp, 2012; 2017; Egale, 2011). Kun i Holland har man gennemført en trivselsundersøgelse på nationalt niveau hvor alle elever medvirker.

For at kunne sammenligne resultaterne af en eventuel monitorering med andre elevgrupper er det nødvendigt at kunne identificere og udlede LGBTI-elevs besvarelser fra de andre elever. I den forbindelse er det nødvendigt at sondre mellem seksuel orientering (LGB) og kønsidentitet (TI). Ifølge rapporten Data collection in relation to LGBTI people (2017) som er udarbejdet af EU's Directorate-General for Justice and Consumers, er det en udbredt misforståelse i undersøgelser blandt transkønnede at dette er en seksuel orientering, og derfor fremgår det ofte som en alternativ kategori til eksempelvis bi-, homo- eller heteroseksuel (Bell, 2017). I en monitorering af LGBTI-elevs trivsel kan det derfor være nødvendigt dels at tilføje spørgsmål om seksuel orientering, dels om kønsidentitet.

DCUM har, på baggrund af desk researchen, sammenfattet en række spørgsmålsseksemplere som findes i bilag 1.

Foruden differentiering mellem kønsidentitet og seksuel orientering er det nødvendigt med en aldersmæssig afgrænsning for en egentlig monitorering. En del af de undersøgelser som er

³ Det har ikke været muligt at få udleveret alle spørgsmålene fra de hollandske målinger i forbindelse med denne undersøgelse, men DCUM har været i løbende dialog med Brenda Langezaal som er en af Ministeriet for Uddannelse, Kultur og Videnskabs førende eksperter på området. Hun har, på forespørgsel fra DCUM, oversat og tilsendt udvalgte spørgsmål på engelsk som sidenhen er oversat til dansk. Spørgsmålsformuleringerne kan derfor variere en smule fra de oprindelige.

gennemgået i forbindelse med nærværende forundersøgelse, tager afsæt i en aldersmæssig afgrænsning som udspringer af det pågældende lands skolesystem (Roland et al., 2009; White et al., 2017; Egale, 2011), mens andre har til formål at undersøge unge LGBTI-elever fra forskellige alderstrin. Nogle undersøgelser har således defineret en nedre aldersgrænse på 11-12 år (Guasp et al., 2012; 2017,), andre 12-13 år (Lucassen et al., 2014) mens andre igen opererer med en nedre grænse på 15-16 års (Hillier, 2010). På baggrund af de gennemgåede undersøgelser kan der således ikke udledes én fastlagt standard for en passende nedre aldersgrænse for en monitorering af LGBTI-elevs trivsel. En pointe som også afspejler sig i de interviews og dialogmøder DCUM har afholdt i forbindelse med forundersøgelsen: Her udtrykte interessenterne delte meninger om hvor en nedre aldersgrænse skulle gå. En nærmere beskrivelse af dette følger i afsnittet: Etik og særlige opmærksomhedspunkter.

I enkelte af de gennemgåede undersøgelser har forskerne suppleret de kvantitative data med kvalitative elementer (Guasp et al., 2012; 2017; Hillier et al., 2010; GLSEN, 2016). Disse er enten indsamlet via interviews eller open-end spørgsmål. På baggrund af forundersøgelsen vurderer DCUM at et supplement af kvalitative elementer kan bidrage positivt til den samlede mængde viden på området. Dette skyldes at eleverne får mulighed for at sætte ord på deres oplevelser og erfaringer. En sådan tilføjelse vil dog kræve et større ressourceforbrug end en rent kvantitativ metode da tekstbesvarelserne eller interviewene vil kræve en strukturering og efterbehandling.

ANBEFALINGER

På baggrund af desk researchen anbefaler DCUM at:

- en eventuel monitorering af LGBTI-elevs trivsel behandler emner hvor forskningen peger på at eleverne er særligt udsatte. Eksempelvis digital og konventionel mobning, selvmordstanker, depression, diskriminerende sprogbrug, skoler/lærer/elevs accept af forskellighed og positive/negative oplevelser af skolegang
- monitoreringen suppleres med kvalitative elementer i form af interviews eller open-end spørgsmål. Førre eksperter konsulteres med henblik på yderligere udledning af erfaringer og inspiration til tematikker og konkrete spørgsmål
- der både udarbejdes spørgsmål til identifikation af seksuel orientering (LGB), men også kønsidentitet (TI)

J

juridiske overvejelser

I dette afsnit præsenteres de væsentligste juridiske opmærksomhedspunkter i forbindelse med en mulig måling af LGBTI-elevers trivsel. Afsnittet tager udgangspunkt i begrebsdefinitionerne i databeskyttelsesforordningens art. 4 (Europa-Parlamentets og Rådets forordning af 2016-04-27 om beskyttelse af fysiske personer i forbindelse med behandling af personoplysninger og om fri udveksling af sådanne oplysninger og om ophævelse af direktiv 95/46/EF (generel forordning om databeskyttelse) (2016/679), herefter kaldet forordningen). Grundet afsnittets omfang og indholdsmæssige intensitet præsenteres DCUMs anbefalinger løbende såvel som i opsamlet form sidst i afsnittet.

Mulighed for anonymiserede data?

Anonymiserede data ligger uden for forordningens område jf. forordningens præambel 26, og derfor vil mange overvejelser være imødekommet ved brug af anonymiseret databehandling.

Den dataansvarlige har i forbindelse med en undersøgelse og jf. persondataforordningen art. 5(1c) et ansvar for at de indsamlede oplysninger ikke går videre end hvad formålet tilsiger. Det bør derfor overvejes om personoplysningerne er nødvendige for at gennemføre undersøgelsen, eller undersøgelsen alternativt kan gennemføres anonymt.

Professor i persondataret, Peter Blume, skriver om proportionalitet og relevans i Den nye persondataret – Persondataforordningen:

”For det tredje forpligtes den dataansvarlige til altid at vurdere, om realiseringen af formålet gør det nødvendigt at have oplysninger i personidentificerbar form. Her betones et dataminimeringsprincip, der tilkendegiver, at det ikke skal betragtes som en selvfølgelighed, at personoplysninger bliver indsamlet og behandlet, men at dette kun skal ske, når det er påkrævet, og at den dataansvarlige derfor i konkrete sammenhænge må kunne begrunde, at dette er tilfældet [...] I almindelighed gælder bestemmelsen for behandling, og den forudsætter dermed, at den dataansvarlige i forhold til enhver form for behandling, eksempelvis brug og videregivelse, overholder de nævnte principper. Det kan f.eks. være berettiget at indsamle personidentificerbare oplysninger, mens det ikke er berettiget at videregive oplysningerne i denne form. Ideelt skal den dataansvarlige således løbende tage hensyn til de nævnte principper”. (Blume, 2016, s. 73)

I den forbindelse henledes opmærksomheden på at "behandling" jf. forordningens art. 4(2) også omfatter indsamling og registrering af personoplysninger.

En undersøgelse vil kun kunne betragtes som anonym hvis det ikke er muligt at føre besvarelsen tilbage til et individ. Det er i den forbindelse væsentligt at der reelt er tale om anonymisering og ikke kun pseudonymisering.

Når data indsamles på en måde hvor elevernes besvarelse kan kobles til personoplysninger ved hjælp af identifikationskoder (f.eks. UNI-login eller CPR), vil der være tale om pseudonymisering, og disse er også omfattet af persondatalovens område. Det er ikke en forudsætning at oplysningerne faktisk sammenkobles, men blot at muligheden teoretisk set foreligger. I denne vurdering skal man tage alle hjælpemidler der med rimelighed kan tænkes bragt i anvendelse for at identificere den pågældende person, i betragtning.

Den nationale trivselsmåling foretages som pseudonymiserede måling og vil derfor ikke kunne bruges hvis man ønsker at lave en anonymiseret undersøgelse som ligger uden for forordningens område.

Der er en række administrative fordele ved at gennemføre undersøgelsen 100% anonymt idet besvarelser ikke skal følges op af informationspligten og det persondata-retlige hjemmelskrav (se afsnittet: Hvis undersøgelsen ikke kan anonymiseres), lige som de øvrige krav i databeskyttelseslovgivningen ikke skal varetages.

Det er i overensstemmelse med persondataforordningens ånd og formål, herunder hensynet til proportionalitet, dataminimering og nødvendighedsprincippet, at undersøgelser gennemføres anonymt når dette er muligt. DCUM bemærker endvidere at der er et helt særligt beskyttelseshensyn når spørgeundersøgelsen retter sig mod mindreårige, og når den omhandler kategorien af følsomme personoplysninger (se underafsnittet: Følsomme personoplysninger). Registrering af oplysninger om mindreåriges seksuelle orientering og præferencer bør efter DCUMs opfattelse kun ske på baggrund af tungtvejende hensyn, også selvom disse oplysninger lagres i pseudonymiseret form og med varetagelse af andre beskyttelsesforanstaltninger (se afsnittet: Opbevaring af data).

Ud fra denne betragtning finder DCUM at undersøgelsen kun bør gennemføres med registrering af følsomme personoplysninger hvis anonymisering viser sig uforholdsmæssig.

DCUM anbefaler at undersøgelsen gennemføres anonymt.

Hvis undersøgelsen ikke kan anonymiseres

Undersøgelsen er omfattet af forordningens anvendelsesområde hvis den ikke gennemføres anonymt, og her sondres mellem almindelige og følsomme personoplysninger. Sondringen er relevant for undersøgelsen idet kategorien af særligt følsomme personoplysninger som omfattet af art. 9 er underlagt et andet hjemmelskrav end almindelige personoplysninger der reguleres efter art. 6 i forordningen.

Almindelige personoplysninger

Personoplysninger er enhver form for information der kan henføres til bestemte fysiske personer, også selvom dette forudsætter kendskab til et personnummer, registrerings-nummer, IP-adresser, sagsnummer eller lign. Dette er f.eks. tilfældet i Den nationale trivselsmåling, hvor der registreres identifikationsnummer i form af CPR-nummer som kan sammenkobles med elevens besvarelse.

Almindelige personoplysninger kan f.eks. være navn, adresse, fødselsdato, sygedage, CV, familieforhold. Man ville formentligt betragte oplysninger om en elevs trivsel som almindelige personoplysninger, mens enkelte spørgsmål i Den nationale trivselsmåling, f.eks. spørgsmål om fysisk velbefindende, kan tendere mod følsomme personoplysninger.

Almindelige personoplysninger er reguleret af forordningens artikel 6.

Følsomme personoplysninger

Overfor de almindelige personoplysninger står de følsomme personoplysninger. Følsomme personoplysninger er blandt andet oplysninger om seksuelle forhold eller orientering, race og religion.

LGBTI-projektet er omfattet af denne definition for så vidt angår deltagernes seksuelle forhold og præferencer, og behandlingen er dermed reguleret ved forordningens art. 9

Hjemmelskravet ved behandling af følsomme personoplysninger

De følsomme personoplysninger er reguleret ved forordningens art. 9 og må som udgangspunkt ikke behandles. Behandling må dog alligevel ske hvis én af undtagelserne i stk. 2, litra a-j gør sig gældende, og her er alene litra a og j relevante for LGBTI-undersøgelsen:

- a. Den registrerede har givet udtrykkeligt samtykke til behandling af sådanne personoplysninger til et eller flere specifikke formål, medmindre det i EU-retten eller medlemsstaternes nationale ret er fastsat, at det i stk. 1 omhandlede forbud ikke kan hæves ved den registreredes samtykke.
- j. Behandling er nødvendig til arkivformål i samfundets interesse, til videnskabelige eller historiske forskningsformål eller til statistiske formål i overensstemmelse med artikel 89, stk. 1, på grundlag af EU-retten eller medlemsstaternes nationale ret og står i rimeligt forhold til det mål, der forfølges, respekterer det væsentligste indhold af retten til databeskyttelse og sikrer passende og specifikke foranstaltninger til beskyttelse af den registreredes grundlæggende rettigheder og interesser.

Art. 9(2a) og 9(2j) gennemgås herunder som mulige hjemmelsgrundlag for behandlingen.

Diskussion af artikel 9(2j) og 9(2a) som hjemmel for behandlingen.

Samtykke kan normalt tilbagekaldes, og derfor vil det altid være en fordel hvis behandling har et andet hjemmelsgrundlag end samtykke.

Ved anvendelse af art. 9(2j) som behandlingsgrundlag skal der først og fremmest foretages en nødvendighedsvurdering, jf. forordningens art. 89 jf. art. 5.

Medlemsstaterne har i et vist omfang mulighed for at supplere forordningen, og dette er sket i Danmark med vedtagelsen af Lov om supplerende bestemmelser til forordning om beskyttelse af fysiske personer i forbindelse med behandling af personoplysninger og om fri udveksling af sådanne oplysninger (lov nr. 502 af 23/05/2018, herefter kaldet databeskyttelsesloven).

Databeskyttelseslovens § 10 fastslår om følsomme personoplysninger til statistisk eller videnskabeligt brug at der foruden nødvendighedsvurderingen skal være tale om undersøgelser af "væsentlig samfundsmæssig betydning".

Databeskyttelseslovens § 10, stk. 1 er en videreførelse af persondatalovens tilsvarende bestemmelse, og der stilles efter Datatilsynets udsagn store krav for at en videnskabelig og statistisk undersøgelse kan anses for at være af væsentlig samfundsmæssig betydning. Det kan gælde f.eks. større undersøgelser inden for folkesundhed, og DCUM finder ikke at en undersøgelse af trivsel hos en forholdsvis lille målgruppe kan vurderes at være omfattet.

Endvidere tyder databeskyttelsesforordningens betænkning s. 983 (Betænkning nr. 1565 om forordningen, herefter blot kaldet betænkningen) og præambel 156 på at bestemmelsen primært er tiltænkt den situation hvor allerede indsamlet og registreret data anvendes til forskning og statistik.

Modsat er det i præambel 159 specificeret at forskning og statistik skal fortolkes bredt, og det kan derfor overvejes om bestemmelsen alligevel kan udvides til at omfatte spørgeskemaundersøgelser.

DCUM finder ikke anledning til at anbefale det. Både på baggrund af ovennævnte grunde, men også fordi der er tale om særligt følsomme personoplysninger om personer under 18 år, og det derfor forekommer særligt hensigtsmæssigt at den registrerede og/eller dennes legale repræsentant skal have mulighed for at tage aktivt stilling til behandlingen af personoplysningerne i form af et informeret samtykke, se næste afsnit.

LGBTI-undersøgelsen er en spørgeskemaundersøgelse der i sagens natur kræver at respondenterne samtykker, altså udfylder skemaet. Nogle af respondenterne er imidlertid mindreårige og kan dermed medvirke i indsamlingen af data uden at deres samtykke dertil er gyldigt, og derfor bør LGBTI-undersøgelsen gennemføres ved gyldigt samtykke fra den legale repræsentant hvor den mindreårige ikke selv kan samtykke gyldigt.

Denne overvejelse om samtykke bakkes op i præambel 33 som foreskriver:

(33) Det er ofte ikke muligt fuldt ud at fastlægge formålet med behandling af per-

sonoplysninger til videnskabelige forskningsformål, når oplysninger indsamles. De registrerede bør derfor kunne give deres samtykke til bestemte videnskabelige forskningsområder, når dette er i overensstemmelse med anerkendte etiske standarder for videnskabelig forskning. Registrerede bør have mulighed for kun at give deres samtykke til bestemte forskningsområder eller dele af forskningsprojekter i det omfang, det tilsigtede formål tillader det.

Præambelen lader til at forudsætte at der ved videnskabelige undersøgelser anvendes samtykke som hjemmelsgrundlag ved indsamlingen hos den registrerede. Det bemærkes desuden særligt at præambel nr. 33 specifikt omhandler indsamlingen af personoplysninger som også er omdrejningspunktet for LGBTI-projektet.

For at skaffe fornøden klarhed i hjemmelsgrundlaget og for bedst muligt at sikre respondentens rettigheder i forbindelse med behandlingen, anbefaler DCUM, særligt henset til undersøgelsens karakter, at der anvendes samtykke som hjemmel til behandling af personoplysninger efter art. 9(2a), såfremt undersøgelsen ikke kan gennemføres anonymt.

DCUM anbefaler at art. 9(2a), samtykke, anvendes som hjemmelsgrundlag i stedet for art. 9(2j), hvis undersøgelsen ikke kan gennemføres anonymt.

Samtykke som hjemmel for behandlingen, art. 9(2a).

Anvendes samtykke art. 9(2a) som hjemmel for behandlingen, stilles der krav til samtykket, for at dette kan anses for gyldigt. Opfylder samtykket ikke de formelle krav til samtykke, vil dette ikke kunne anses for gyldigt og undersøgelsen vil således ikke have lovlig hjemmel jf. art. 9(2a).

Tidligere har samtykke til videnskabelige undersøgelser populært udtrykt sig ved større eller mindre grad af passivitet under forudsætning af et mere generelt samtykke til at deltage i videnskabelige eller statistiske undersøgelser, f.eks. et samtykke til årlige undersøgelser af samme type. Denne mulighed synes i udgangspunktet ikke at være afskaffet ved den nye databeskyttelsesforordning, men der vil næppe kunne findes et eksisterende, mere generelt samtykke til en behandling af følsomme oplysninger af denne type, og derfor er det nødvendigt at indhente et særskilt samtykke til behandlingen.

Ud fra forordningens præambel nr. 32 bør samtykke gives i form af en klar bekræftelse der indebærer en frivillig, specifik, informeret og utvetydig viljestillkendegivelse fra den registrerede hvorved vedkommende accepterer at personoplysninger om vedkommende behandles, f.eks. ved en skriftlig erklæring, herunder elektronisk eller en mundtlig erklæring. Dette kan f.eks. foregå ved at sætte kryds i et felt ved besøg på et websted, ved valg af tekniske indstillinger til informationssamfundstjenester eller en anden erklæring eller handling der tydeligt i denne forbindelse tilkendegiver den registreredes accept af den foreslåede behandling af vedkommendes personoplysninger. Tavshed, forudafkrydsede felter eller inaktivitet bør derfor ikke udgøre samtykke. Samtykke bør dække alle behandlingsaktiviteter der udføres til det eller de samme formål. Når behandling tjener flere formål, bør der gives samtykke til dem alle. Hvis

den registreredes samtykke skal gives efter en elektronisk anmodning, skal anmodningen være klar, kortfattet og ikke unødigt forstyrre brugen af den tjeneste som samtykke gives til.

De formelle krav til samtykke når elever er under 18

Når oplysninger indhentes i forbindelse med en undersøgelse som ikke har anden hjemmel, kræver det frivillig accept fra de medvirkende personer. Dette gælder uanset hvilken aldersgruppe der undersøges.

Hvis undersøgelsen omfatter personer under 18 år, hvilket er tilfældet i opdraget til denne forundersøgelse, bør respondentens alder vurderes i forhold til samtykke. Et samtykke forudsætter at vedkommende både besidder den fornødne alder og modenhed til at kunne give samtykket. Personen skal være bevidst om hvad der gives samtykke til, og skal samtidig være i stand til at overskue konsekvenserne af samtykket.

Forordningen beskytter i udgangspunktet fysiske personer i alle aldre. DCUM vurderer at oplysningernes karakter fordrer et særligt beskyttelseshensyn til de børn og unge under 18 som deltagere i en evt. LGBTI-måling. I tilfælde hvor lovgrundlaget for behandling, processen omkring inddragelse af forældremyndighedsindehavere og kravene til samtykke skal vurderes i den specifikke kontekst, anbefaler DCUM under alle omstændigheder at Datatilsynet konsulteres.

”I praksis vil vurderingen afhænge af national tradition, og den manglende generelle definition i forordningen er et blandt mange eksempler på reduceret harmonisering. En person på en bestemt alder kan være et barn i én medlemsstat og en voksen i en anden medlemsstat. Det er som nævnt også muligt at differentiere på grundlag af de enkelte behandlingssituationer. I dansk ret er det hidtil antaget, at personer, som er fyldt 15 år, kan handle selvstændigt persondataretligt, idet der dog i praksis kan være situationer, hvor personen kan være yngre eller skal være ældre for at have handleevne.” (Blume, 2016, s. 68)

Forordningen indeholder i art. 8 en angivelse af at et barn på 16 kan samtykke til informationstjenester idet medlemsstaterne kan fastsætte en anden grænse som dog ikke må være lavere end 13 år. Det må således antages at samtykke fra elever under 13 år ikke vil være inden for forordningens rammer. Henset til oplysningernes beskaffenhed i LGBTI-undersøgelserne bør man konkret vurdere om aldersgrænsen skal sættes højere end 13 år:

Oplysninger om seksuelle forhold udgør potentielt en risiko for diskrimination og stigmatisering. Misbrug af følsomme oplysninger af sådan en beskaffenhed kan potentielt udgøre en særlig risiko for eleven. En elev på 13 år vil formentligt ikke kunne overskue konsekvenserne af at få sin seksualitet registreret i et register, omend dette sker i pseudonymiseret form.

Omvendt indsamles oplysningerne med et lovligt og legitimt formål, og hvis man samtidig bevarer den unges garantier og rettigheder efter forordningen herunder et informationsbrev til forældremyndighedsindehavere med muligheden for at tilbagekalde samtykke og varetage den unges rettigheder efter persondataforordningens regler, vil risikoen ved behandlingen begrænses. I den forbindelse bør det fremhæves at

det faktum at meddelelse er sendt til forældremyndighedsindehavere, ikke i sig selv medfører at en elev kan give samtykke.

For undersøgelser som nævnte gælder at evt. medvirkende børns forældremyndighedsindehavere eller værger skriftligt skal informeres om undersøgelsens karakter og formål. Et eventuelt samtykke samt information om den enkeltes rettigheder bør som udgangspunkt foregå skriftligt således at den dataansvarlige efterfølgende kan dokumentere dette. For mere information se databeskyttelsesforordningens artikel 7.

DCUM konkluderer at elever der er fyldt 15 år, i udgangspunktet må kunne forventes selv kan give samtykke til LGBTI-undersøgelsen. Dette sammenholdes med at børn og unge der er fyldt 15, kan give samtykke til behandling indenfor sundhedssektoren, herunder til registrering af personfølsomme oplysninger i e-journal, men at der tilsvarende sundhedssektoren bør ske information til forældremyndighedsindehavere ud fra en konkret afvejning af den unges evne til at forstå og anvende sine rettigheder.

I vurderingen har DCUM lagt vægt på at unge der er fyldt 15, kan drøfte intime forhold med sin læge, at oplysningerne kan registreres i den unges e-journal uden inddragelse af forældrene, og at den unge f.eks. selvstændigt kan klage til patientklagenævnet. DCUM finder derfor at en elev der er fyldt 15 år, i udgangspunktet besidder den fornødne alder og modenhed, men at vurderingen altid skal ske konkret. DCUM finder ikke at der er holdepunkter i dansk ret, der med samme vished indikerer, at elever mellem 13 og 15 år selv kan give samtykke, og af mangel på retspraksis for dette, må det anses for tvivlsomt.

DCUM anbefaler som udgangspunkt altid at elevens forældremyndighedsindehavere bliver informeret om registreredes rettigheder så de har mulighed for at varetage deres omsorgsforpligtelser efter forældreansvarslovens § 2 stk. 1 og hjælpe den registrerede elev med at udnytte sine rettigheder efter databeskyttelsesforordningen.

Vurderes eleven jf. ovenstående til ikke at have den fornødne alder og modenhed til selv at give samtykke, skal forældrene eller værgeren give skriftligt samtykke til barnets deltagelse. Er eleven derimod myndig, kan eleven selv give samtykke til at medvirke i undersøgelser. Et samtykke er kun gyldigt såfremt samtykket er frivilligt, og personen er blevet givet den nødvendige information. Mere information om reglerne for samtykke kan indhentes i Datatilsynets vejledning om samtykke (se også afsnittet: Samtykke)

DCUM anbefaler, hvis undersøgelsen ikke gennemføres anonymt, men i stedet med art 9. (2a) som hjemmel, at der indhentes forældresamtykke for elever under 15 samt elever over 15 som ikke besidder den fornødne alder og modenhed, og at der sendes meddelelser om registreredes rettigheder til forældremyndighedsindehaveren for alle elever under 18 år.

Opbevaring af data ved gennemførelse af undersøgelsen i ikke-anonymiseret form.

I alle led af behandling af persondata gælder forordningens generelle principper jf. art. 5, herunder princippet om dataminimering og nødvendighed. Det betyder at selv om man vurderer persondata er nødvendige ved indsamling, skal det vurderes om de kan undværes ved de næste behandlingsskridt.

De samme principper skal anvendes til at vurdere hvor længe persondata må opbevares. Kan nogle data fjernes efter indsamlingen, hvor længe er det nødvendigt at gemme før dataene arkiveres?

Indsamler man data i ikke-anonymiseret form, bør man være opmærksom på at art. 89 stiller minimumskrav til de tekniske og organisatoriske foranstaltninger som skal sikre brugerens data, herunder brug af pseudonymisering, som i forordningens øjne er en sikkerhedsforanstaltning:

(156) Behandling af personoplysninger til arkivformål i samfundets interesse, til videnskabelige eller historiske forskningsformål eller til statistiske formål bør være omfattet af fornødne garantier for den registreredes rettigheder og frihedsrettigheder i henhold til denne forordning. Disse garantier bør sikre, at der er truffet tekniske og organisatoriske foranstaltninger for især at sikre princippet om dataminimering. Viderebehandling af personoplysninger til arkivformål i samfundets interesse, til videnskabelige eller historiske forskningsformål eller til statistiske formål skal foretages, når den dataansvarlige har vurderet muligheden for at opfylde disse formål ved at behandle oplysninger, som ikke gør det muligt eller ikke længere gør det muligt at identificere de registrerede, forudsat at de fornødne garantier foreligger (såsom f.eks. pseudonymisering af oplysninger)[...]"

DCUM anbefaler, hvis undersøgelsen ikke kan gennemføres anonymt, at pseudonymisering anvendes som sikkerhedsforanstaltning i medfør af art. 89, og at der tages stadig stilling til behovet for at gemme data og i givet fald hvor længe.

LGBTI-undersøgelsen som led i Den nationale trivselsmåling

Indsamling af data til Den nationale trivselsmåling har behandlingshjemmel i art. 9(2g) da målingen er baseret på lov og bekendtgørelse jf. nedenfor. LGBTI-undersøgelsen vil i givet fald have anden behandlingshjemmel (9(2a)) eller gennemføres anonymt på anbefaling af DCUM. Hvis LGBTI-undersøgelsen gennemføres som supplerende spørgsmål i form af et tillægsmodul til Den nationale trivselsmåling, bør svarene derfor også lagres på en anden måde end Den nationale trivselsmålings data for at overholde forordningen.

Efter Bekendtgørelse 2015-10-12 nr. 1167 om måling af elevernes trivsel i folkeskolen § 2 må der

ikke ændres, tilføjes eller slettes i spørgsmålene og svarkategorierne i spørgeskemaerne. Det vil derfor ikke være muligt at lade LGBTI-spørgsmålene indgå i Den nationale trivselsmåling herunder at omfatte dem af Den nationale trivselsmålings hjemmel.

Vælger man at gennemføre LGBTI-undersøgelsen i samme format og opsætning som Den nationale trivselsmåling, men i anonymiseret form, vil det kræve tekniske foranstaltninger som gør det umuligt at koble denne del af besvarelsen på identifikationskoder, herunder CPR, Uni-login, elevens øvrige besvarelse eller andre oplysninger som gør det muligt at føre besvarelsen tilbage til et individ, da anonymiteten derved vil være tabt.

Man bør endvidere tydeliggøre overfor respondenterne at LGBTI-besvarelsenerne ikke indsamles som en del af Den nationale trivselsmåling som er obligatorisk, og at eleven derfor ikke er forpligtiget til at deltage i LGBTI-undersøgelsen. Dette gælder både hvis hjemmel findes i art 9(2a), og hvis undersøgelsen gennemføres anonymt.

Det er således teoretisk muligt at tilbyde eleverne at svare på LGBTI-undersøgelsen i forbindelse med afviklingen af Den nationale trivselsmåling, men det bør være tydeligt for eleverne at der er tale om en særskilt undersøgelse som indsamles til en anden, anonym database hvis den anonyme løsning, som anbefales af DCUM, vælges. Hvis man vælger samtykkebaseret måling, bør samtykke og/eller forældresamtykke være afklaret på forhånd (se afsnit ovenfor) sådan at respondenter, for hvem der ikke er givet gyldigt samtykke, ikke gives mulighed for at svare på undersøgelsen.

Øvrige muligheder for behandling

DCUM gør opmærksom på at det er den dataansvarlige myndigheds opgave at foretage juridiske vurderinger ift. behandling. Afsnittet har ikke forholdt sig til samtlige muligheder for behandlingshjemmel, men opstiller grundlæggende overvejelser om hvordan undersøgelsen forventes at kunne gennemføres. Det er således fortsat den dataansvarlige myndighed som er ansvarlig for beslutninger i forbindelse med afvikling af projektet.

DCUMs fortolkning af forordningen og anden relevant lovgivning viger til enhver tid for den tilsynsførende myndigheds fortolkning og anden relevant lovgivning eller retspraksis som måtte have betydning for projektets gennemførelse eller fastsættelse af tekniske foranstaltninger. DCUM kan derfor ikke holdes ansvarlig for synspunkter og fortolkninger som fremført. DCUMs fortolkning kan og skal ikke erstattes eller sidestilles med juridisk rådgivning.

SAMMENFATNING AF JURIDISKE OVERVEJELSER

DCUM anbefaler at:

- undersøgelsen gennemføres anonymt da dette vil ligge uden for forordningens anvendelsesområde. Opbevaring mv. vil derfor ikke give anledning til yderligere overvejelser

Hvis anonymisering ikke ønskes, vil indsamlingen afhænge af gyldigt samtykke. Dette kræver at:

- forældremyndighedsindehavere samtykker for elever under 15 år eller elever over 15 år uden den fornødne alder og modenhed jf. art. 9(2a).
- elever over 15 år med den fornødne alder og modenhed samtykker selv
- alle elevs forældremyndighedsindehavere informeres jf. forældreansvarsloven

Den videre behandling (registrering, opbevaring, sletning mv.) skal ske under iagttagelse af forordningens principper, herunder om og hvor længe det er nødvendigt at opbevare de pågældende data. Under alle omstændigheder skal forordningens art. 89 om tilstrækkelige garantier overholdes.

LGBTI-undersøgelsen kan ikke gennemføres som en del af Den nationale trivselsmåling. Hvis målingen gennemføres i et lignende format i forbindelse med Den nationale trivselsmåling, skal det ske som et selvstændigt tillægsmodul, og det skal tydeligt fremgå at målingen er anonym. Ved samtykkebaseret undersøgelse skal samtykkeforholdet være afklaret på forhånd så elever uden afgivet, gyldigt samtykke ikke kan svare.

E

etik og særlige opmærksomhedspunkter

I europæisk sammenhæng er der som nævnt foretaget ganske få målinger af LGBTI-elevs trivsel i uddannelsessystemet på nationalt niveau. Det betyder at videns- og erfaringsgrundlaget, herunder de etiske aspekter af en sådan måling, er relativt lille. I mange EU-lande indsamles der imidlertid viden om forskellige aspekter af voksne LGBTI-personers liv, herunder sundhed og diskrimination (Bell, 2017). Børn og unge er dog i udgangspunktet mere sårbare end voksne. Derfor er det nødvendigt at forholde sig til visse etiske aspekter af en monitorering af LGBTI-elevs trivsel.

Risiko for 'outing'

Som tidligere anført vil en eventuel monitorering af LGBTI-elevs trivsel forudsætte at LGBTI-elevs besvarelser kan identificeres. Men selvom det teknisk set er muligt, betyder det ikke at alle LGBTI-elever ønsker at dele deres seksuelle orientering eller kønsidentitet i en eventuel måling.

Som dataindsamler er det derfor nødvendigt grundigt at overveje hvordan målingen designes, struktureres og effektueres så eleverne tilskyndes til at svare rigtigt uden det får negative konsekvenser for dem efterfølgende. Eksempelvis kan det at tilføje visse baggrundsvARIABLE, herunder variable om familieforhold, etnicitet eller religion, gøre besvarelsen så letgenkendelig, at den kompromiterer elevens anonymitet efterfølgende.

Ifølge rapporten Data collection in relation to LGBTI+ people (2017) som er udarbejdet af EU's Di-retorate-General for Justice and Consumers, er mange LGBTI-personer tilbageholdende med at stå frem med deres kønsidentitet eller seksuelle orientering (Bell, 2017). Det skyldes blandt andet at gruppen, historisk set, har været udsat for omfattende diskrimination og er blevet set ned på af omverdenen (ibid). At dette også kan være gældende for LGBTI-elever i skolen, kan der findes belæg for i undersøgelser på området. Eksempelvis svarede 63% af de danske respondenter i undersøgelsen 'EU LGBT survey, European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey' (2013) at de 'altid' eller 'ofte' havde skjult at de var LGBT i skolen inden de fyldte 18 år (FRA, 2013).

At frygten for at stå frem er nærværende for mange unge, er også dokumenteret i et nyere amerikansk studie på området, 'I won't out myself just to do a survey' (2016). Her kunne forskerne, på baggrund af 74 interviews med unge SGM (Sexual and gender minority), konkludere at mange af

de unge ikke ønskede at deltage i sundhedsundersøgelser, hvis det f.eks. krævede et samtykke fra forældrene (Macapagal et. al., 2016).

At medvirke i en undersøgelse hvor kønsidentitet eller seksuel orientering indgår, kan altså for nogle forbindes med frygt og modvilje hvis de ikke ønsker at stå frem.

Derfor er det vigtigt, at eleverne føler sig trygge ved målingen og måden den gennemføres på.

Skal eleven opnå fortrolighed ved målingen, er det vigtigt at den gennemføres på en måde så eleven føler sig tryk. En tryk, der eksempelvis kan skabes ved at gennemføre målingen i regi af skolen, hvor de omkringliggende rammer kan kontrolleres. Gennemføres monitoreringen i skolen er det væsentligt at placere eleverne fysisk på en sådan måde, at de ikke har mulighed for at se hinandens besvarelser. Dette kan eksempelvis opnås ved, at indplacere eleverne i 'båse' med en afskærmning på hver side. Eleverne bør herefter blive siddende indtil alle er færdige med at udfylde spørgeskemaet. Den tilstedeværende lærer bør ligeledes placere sig på en sådan måde, at vedkommende ikke har mulighed for at se elevernes besvarelser. Ligeledes kan det være en fordel, hvis læreren ekspliciterer for eleverne, at målingen er anonym og at ingen svar er rigtige eller forkerte.

Foruden forskningen på området bekræftes anonymitetens vigtighed også af flere af de unge, DCUM har talt med i forbindelse med forundersøgelsen. Således fremhævede fire af de fem interviewede unge, at risikoen for outing som en afgørende faktor for, hvorvidt de ønskede at deltage i en eventuel monitorering og svare sandfærdigt.

DCUM har i forbindelse med forundersøgelsen interviewet fem unge. Uafhængigt af hinanden fremhævede fire risikoen for 'outing' som en af de afgørende faktorer for hvorvidt de ville medvirke i en eventuel undersøgelse og svare sandfærdigt. Ligeledes fremhævede de unge at anonymitet var afgørende for om de ønskede at deltage i undersøgelsen.

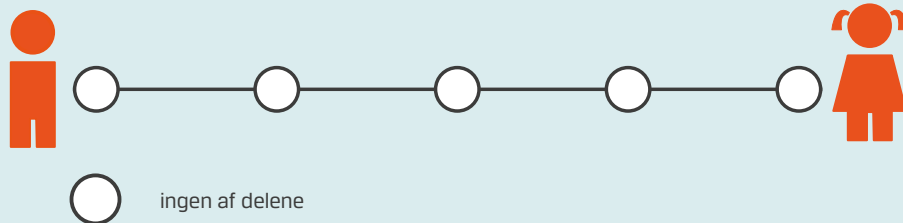
Det falske jeg

Som dokumenteret i desk researchen kan det være vanskeligt at være LGBTI-person i et heteronormativt samfund. For nogle betyder mismatchet mellem samfundets gængse opfattelse af seksualitet, kønsidentitet og kønsroller og deres egen selvopfattelse at vedkommende skaber et falsk 'jeg' med henblik på at passe ind (Lucassen et al., 2014). Dette er både etisk og statistisk problematisk da et falsk 'jeg' hos respondenterne kan medføre at vedkommende ikke svarer i overensstemmelse med sandheden. I værste fald betyder det at de data som en undersøgelse genererer, ikke afspejler virkeligheden og dermed ikke bidrager til den samlede viden på området.

DCUM har i forbindelse med forundersøgelsen diskuteret dette med eksperter og unge fra målgruppen og afsøgt forskellige forskningsdatabaser med henblik på at identificere teknikker eller elementer som kan afhjælpe denne problematik. Både unge og eksperter har i den forbindelse fremhævet anonymitet som den vigtigste faktor hvis respondenterne skal tilskyndes til ærlighed. En pointe som bekræftes i litteraturstudiet *Determinants of social desirability bias in sensitive surveys: a literature review* (Krumpal, 2011) som dog tager afsæt i undersøgelser blandt voksne. Flere af de unge DCUM har talt med, har desuden givet udtryk for at en tydeliggørelse af at ingen svar er rigtige eller forkerte, og at respondenterne bidrager med vigtig viden til området, kunne tilskynde dem til at svare sandfærdigt. Ligeledes fremhævede fire af de fem interviewede unge, en af de interviewede eksperter og flere af aktørerne ved dialogmøde 1 og 2 at mindre statiske svarkategorier kan være en måde at imødekomme respondenterens iboende kerne på. Eksempelvis kan det for de yngste elever være vanskeligt at definere sig selv som transkønnet, bi- eller homoseksuel hvorimod en skalainddeling (som

skitseret på tegningen) giver respondenter mulighed for at være overvejende det ene eller det andet.

Foruden anonymitet og potentielle fordele ved en skalainddeling af visse spørgsmål har flere eksperter og aktører på området over for DCUM fremhævet at uhensigtsmæssige spørgsmålsformuleringer kan have en negativ effekt på respondenternes lyst til at svare ærligt.

De rigtige formuleringer

Hvis eleverne skal tilskyndes til at åbne op omkring deres seksuelle orientering eller kønsidentitet, er det vigtigt at anvende spørgsmål som ikke virker anstødende eller stigmatiserende for respondenterne. Dette gælder både i relation til LGBTI-eleverne, men også de øvrige respondenter. En hyppig misforståelse i den forbindelse er, ifølge rapporten *Data collection in relation to LGBTI+ people (2017)*, at sammenblende transkøn-nethed med seksuel orientering, eksempelvis ved at tilføje 'transkønnet' som en alter-nativ kategori til homo-, bi- eller heteroseksualitet i en spørgeramme (Bell, 2017). Li-geledes vil nogle respondenter ikke finde mening i at svare på hvorvidt de er en dreng eller en pige da det ikke afspejler den måde de ser sig selv på. For at afhjælpe dette lod FRA respondenterne inden for trans-kategorien identificere sig selv, eksempelvis som transseksuel, transkønnet og queer, i surveyen *EU LGBT survey (2014)*. En metode som dog må formodes at være mere omkostningstung end på forhånd fastsatte kategorier.

Et andet aspekt som er væsentligt at holde sig for øje, er at mange potentielle respondenter kan være i tvivl om deres egen seksuelle orientering eller kønsidentitet. Et bias som kan være større jo yngre respondenterne er. Dertil kommer at visse respondenter kan have en flydende seksuel orientering eller kønsidentitet som kan skifte i løbet af livet (Bell, 2017). Af samme årsag bør en spørgeramme rumme muligheden for at eleven kan være i tvivl eller ikke ønsker at svare på spørgsmålet. En model som findes i udenlandske undersøgelser på området (Lucassen et al., 2014; Hillier et al., 2010).

Aldersafgrænsning og differentiering

Det kan være vanskeligt at give et entydigt svar på fastsættelse af en passende nedre aldersgrænse for en eventuel måling. Det skyldes at tilblivelsen af seksualitet og kønsidentitet er gradvis proces, og at mange unge muligvis ikke ønsker at stå frem. I de gennemgåede undersøgelser tages der ofte aldersmæssigt afsæt i en opdeling af de enkelte landes skolesystem. Der er ikke fundet undersøgelser hvor de yngste medvirkende har været under 11-12 år (Guasp et al., 2012; 2017).

I forbindelse med forundersøgelsen har DCUM rådført sig med forskellige eksperter

5 kilde: Brenda Langezaal, ekspert fra Ministeriet for Uddannelse, Kultur og Videnskab

og aktører på området samt unge LGBTI-elever i skolesystemet for blandt andet at indsamle viden om en eventuel aldersmæssig afgrænsning. Hvor flere aktører og eksperter har fremhævet 12-13-årsalderen som en passende nedre grænse, har de unge, uafhængigt af hinanden, givet udtryk for at de sandsynligvis ville angive sig selv som heteroseksuelle i 12-13-årsalderen, enten af frygt for at blive outet, eller fordi de endnu ikke var bevidste om deres seksuelle orientering eller kønsidentitet. I stedet fremhævede de unge 15-16-årsalderen som en passende nedre grænse for monitorering.

Foruden unge fra målgruppen, eksperter og aktører har DCUM været i dialog med de hollandske myndigheder som foretager målinger blandt landets skoleelever, herunder LGBTI-elever, hvert andet år. Her opereres med en nedre grænse på 12 år, omend man fra myndighedernes side er bevidst om at resultaterne fra de yngste elever kan være behæftet med en vis statistisk usikkerhed⁵.

En betydelig del af de aktører og eksperter DCUM har konsulteret, har fremhævet at en eventuel spørgeramme bør aldersdifferentieres. Eksempelvis vil det, såfremt målingens nedre grænse fastsættes til 12-13 år, sandsynligvis ikke give mening at bede eleverne angive deres seksuelle orientering eller kønsidentitet med afsæt i på forhånd fastsatte kategorier som homo-, bi- og heteroseksuel eller transkønnet. Dette skyldes at kategorierne kan forekomme abstrakte og underlige for eleverne. En kategorisering som til gengæld kan være relevant for elever på ungdomsuddannelserne.

Selvom man i Holland foretager målinger blandt unge fra 12 år og op, og at flere danske aktører har peget på 12-13 år som en passende nedre grænse, taler andre faktorer for en aldersmæssig afgrænsning omkring 15 år. Jævnfør den juridiske fremstilling har 15-årige en række sundhedsmæssige rettigheder, herunder retten til at drøfte intime forhold med egen læge og selvbestemmelse over e-journal. Dertil kommer de unges udsagn om at de sandsynligvis ville angive sig selv som heteroseksuelle i 12-13-årsalderen, og en generel vurdering af at unge på 15 år selv er i stand til at give samtykke til at medvirke i en undersøgelse.

ANBEFALINGER

På baggrund af forundersøgelsens desk research, interviews med eksperter og unge fra målgruppen og dialogmøderne med udvalgte interessenter anbefaler DCUM at:

- deltagelse i målingen er frivillig.
- målingen foretages anonymt med henblik på at mindske risikoen for 'falske' besvarelser og outing af eleven.
- det tydeliggøres at målingen er anonym, at ingen svar er rigtige eller forkerte, og at undersøgelsens formål er at bidrage med viden til området.
- spørgsmålene udarbejdes i samspil med centrale interessenter for at undgå uhen-sigtsmæssige formuleringer.
- spørgerammen aldersdifferentieres så spørgsmålene passer til elever i forskellige aldre.
- spørgsmål om særligt følsomme emner, såsom selvmordstanker og selvskade, præsenteres sent i undersøgelsen. Derved opnår respondenterne større tryghed ved spørgerammen inden de følsomme spørgsmål præsenteres.
- elever og lærere placeres på en måde, at de ikke har mulighed for at se andres besvarelser.
- målingen tager afsæt i en nedre aldersgrænse på 15 år.

S

sammenfatning og anbefalinger

I opdraget til forundersøgelsen er DCUM blevet anmodet om at diskutere muligheden og hensigtsmæssigheden i at knytte spørgsmål vedrørende LGBTI-elevers trivsel til Den nationale trivselsmåling. I det følgende præsenteres og diskuteres såvel denne mulighed samt målinger der foretages uafhængigt af Den nationale trivselsmåling:

LGBTI-måling udført i tilknytning til Den nationale trivselsmåling

Der eksisterer som bekendt et indsamlings- og opbevaringssystem til Den nationale trivselsmåling. LGBTI-elevers trivsel vil derfor, teoretisk set, kunne afdækkes ved at tilføje et LGBTI-modul til Den nationale trivselsmåling. Der vil dog nødvendigvis/juridisk set være tale om to selvstændige undersøgelser da der jf. Bekendtgørelse 2015-10-12 nr. 1167 iflg. §2 ikke må tilføjes spørgsmål til Den nationale trivselsmåling, ligesom resultaterne af Den nationale trivselsmåling er offentligt tilgængelige på klasseniveau såfremt der er mere end tre besvarelser i en klasse. Et særskilt LGBTI-tillægsmodul vil med andre ord forudsætte en anden indsamlings- og databehandlingspraksis end den der anvendes for indeværende, jf. de betragtninger om anonymisering der fremgår af denne rapportes juridiske vurderinger.

Den nationale trivselsmåling omfatter en række tematikker som blandt andet omfatter elevernes sociale og faglige trivsel, ro og orden, støtte og inspiration i undervisningen samt evt. valgfrie tillægsmoduler (EMU.dk). Udenlandske undersøgelser har peget på en række områder hvor LGBTI-eleverne er særligt udsatte (Lucassen et al., 2014; GLSEN, 2012; 2016; Guasp et. al., 2012; 2017; METRO, 2015). En eventuel tilføjelse af et LGBTI-relateret tillægsmodul bør i forlængelse heraf omhandle diskriminerende sprogbrug, depression, selvmordstanker og -forsøg samt det pædagogiske personales håndtering af diskrimination og mobning.

Der er risiko for at spørgsmål om kønsidentitet og/eller seksuel orientering knyttet op på den almindelige trivselsmåling kan virke stigmatiserende for målgruppen. Dette kan bidrage til en ne-gativ forståelse af at LGBTI-eleverne er anderledes end de andre elever. En udfordring som kan afhjælpes ved at tilføje en bredere vifte af spørgsmål hvor emner som religion, etnicitet, socio-økonomisk status osv. også behandles. En bredere spørgeramme vil ligeledes kunne bidrage med viden om hvorvidt særlige grupperinger inden for LGBTI er særligt udsatte, f.eks. LGBTI-elever fra stærkt religiøse hjem.

Man kan stille spørgsmålstejn ved det hensigtsmæssige i at netop LGBTI-gruppens trivsel undersøges i forbindelse med Den nationale trivselsmåling hvis man ikke samtidig inddrager andre minoritetsgruppers trivsel. Dette er i sidste ende en politisk afvejning som efter DCUMs opfattelse

ikke mindst bør bero på ovennævnte risiko for stigmatisering af målgruppen.

Gennemføres målingen som et særskilt tillægsmodul, er det ligeledes væsentligt at der indhentes samtykke fra respondenterne, og DCUM anbefaler, som tidligere anført, at deltagelse i målingen sker frivilligt.

ANBEFALINGER

Baseret på belysningen af de etiske og juridiske aspekter af en LGBTI-monitorering som har været opdraget for denne forundersøgelse, vil DCUM ikke anbefale at en eventuel måling sker som et tillægsmodul til Den nationale trivselsmåling. Dels vil de juridiske rammer og begrænsninger besværliggøre en operationalisering. Dels er det DCUMs opfattelse at der vil være risiko for stigmatisering af LGBTI-minoritetsgruppen. Begge forbehold må dog i sidste ende bero på en politisk vurdering.

LGBTI-måling udført uafhængigt af Den nationale trivselsmåling

Som alternativ til et tillægsmodul til Den nationale trivselsmåling kan en monitorering også foretages ved at: a) Foretage en særskilt måling for alle elever vedrørende LGBTI-spørgsmål; b) Foretage løbende stikprøvemålinger. En monitorering særskilt fra Den nationale trivselsmåling vil gøre det muligt at sikre respondenterne anonymitet.

Ad a) En særskilt kvantitativ måling for alle elever vil frembringe valide data alene i kraft af målingens og populationens størrelse. Dog må det forventes at en større datamængde også vil øge de ressourcemæssige omkostninger. Det gælder både i forhold til de tekniske løsninger en sådan måling vil kræve, og i forhold til den tid som elever, lærere og skoler skal bruge på en måling der ligger udover Den nationale trivselsmåling.

Ad b) Særskilte stikprøvemålinger indebærer en større grad af statistisk usikkerhed end målinger der omfatter samtlige elever. Selvom besvarelser fra LGBTI-elever og ikke-LGBTI-elever vil kunne sammenlignes i en stikprøvemåling, er der pga. en mindre population en teoretisk risiko for at kun få LGBTI-elever deltager, hvilket forringer undersøgelsens validitet. Det anbefales derfor at en anvendelse af denne metode omfatter et tilstrækkeligt antal respondenter (minimum 1000 LGBTI elever) for at sikre kvalitet og validitet i de data, som frembringes. Grundet usikkerheden om, hvor stor en andel LGBTI-personer udgør af den samlede befolkning, kan det være vanskeligt at afgøre, hvor stor en stikprøvemåling bør være for at opnå 1000 besvarelser fra LGBTI elever (IGLYO, 2018). Tages der afsæt i LGBT-Danmarks vurdering af, at LGBTI personer udgør minimum 10% af befolkningen, vil der, med en forventet svarprocent på ca 70%, skulle foretages en stikprøvemåling blandt 10.000-15.000 elever (LGBT.dk). Selvom DCUM ikke har fundet anledning til at betvivle LGBT-Danmarks vurdering, må omfanget af stikprøvemålingen betragtes som et skøn, i kraft af den manglende viden på området, samt en vis usikkerhed om svarprocent. Den manglende viden betyder desuden, at kan være vanskeligt at fastslå om de LGBTI-responderter, som deltager i stikprøvemålingen, er repræsentative for LGBTI-elever generelt. Uanfægtet de teoretiske forbehold en stikprøvemåling indeholder, vil den kunne bidrage med vigtig viden om LGBTI-elevernes trivsel, og samtidig være mindre ressourcekrævende end en måling, som omfatter samtlige elever.

ANBEFALINGER

Ud fra en operationel betragtning og i lyset af ovennævnte risiko for LGBTI-målgruppens oplevelse af stigmatisering hvis en undersøgelse knyttes til den almindelige trivselsmåling, anbefaler DCUM at en eventuel måling af LGBTI-elevs trivsel udføres som en særskilt måling. Ud fra afvejning af operationelle, ressource- og validitetsmæssige hensyn anbefales det endvidere at målingen foretages ved tilfældig udvælgelse af 10-15.000 elever, med henblik på at opnå 1000 besvarelser fra LGBTI-elever.

Anbefaling vedrørende målefrekvens

I Holland gennemføres målingen af LGBTI-elevs trivsel som tidligere nævnt hvert andet år, mens de mindre ikke-nationale undersøgelser opererer med en frekvens på 2-4 år (Guasp et al., 2012; 2017; GLSEN 2012; 2016; Lucassen et al., 2014). DCUM anbefaler at en mulig undersøgelse gennemført som tillægsmodul til Den nationale trivselsmåling som minimum gennemføres hvert andet år. Men både denne målemetode såvel som en særskilt måling kan gennemføres med den frekvens som findes passende. I det tilfælde hvor udvikling i trivsel skal monitoreres over tid, vil det efter DCUMs vurdering være hensigtsmæssigt at gennemføre målingen hvert andet år, svarende til frekvensen i de lignende hollandske målinger.

Anbefaling vedrørende aldersafgrænsning

Som tidligere anført tager eksisterende LGBTI-undersøgelser ofte afsæt i opdelingen af det pågældende lands skolesystem eller forskellige livsfaser, omend de yngste elever har været 11-12 år (Guasp et al., 2012; 2017). Flere af de eksperter og aktører DCUM har konsulteret i forbindelse med forundersøgelsen, har anbefalet en nedre aldersgrænse på 12 år. Andre, herunder fire ud af de fem interviewede unge, har anbefalet en minimumsgrænse på 15 år. Flere af de unge begrundede deres valg med at de sandsynligvis ville angive sig selv som heteroseksuelle i 12-13-årsalderen for at "passe ind". På baggrund af den statistiske usikkerhed som dette ville medføre, samt retningslinjerne for hvornår eleven selv kan give samtykke til deltagelse i en given måling (jf. de juridiske overvejelser), anbefaler DCUM ud fra operationelle og juridiske kriterier en nedre aldersgrænse på 15 år.

Anbefaling vedrørende forebyggelse

Selvom vi i Danmark har tradition for at støtte udsatte grupper, peger resultaterne af det nyligt offentliggjorte IGLYO Inclusive Education Index og den tilhørende rapport på, at mere kan gøres for at skabe LGBTI-inkluderende undervisningsmiljøer (IGLYO, 2018, IGLYO-Index, 2018). Det gælder både i relation til mere undervisning om LGBTI i skolerne, bedre mulighed for opsøge hjælp og støtte for LGBTI-eleverne, og guidelines for, hvordan chikane af LGBTI-elever kan bekæmpes i praksis (Ibid). DCUM anbefaler, at eventuel mistrivsel blandt LGBTI-eleverne adresseres gennem forebyggende tiltag, som kan skabe et mere inkluderende undervisningsmiljø, hvori alle elever kan trives.

ANBEFALINGER

Uanset om målingen af LGBTI-elevers trivsel udføres som et tillægsmodul til den nationale trivselsmåling eller som en selvstændig undersøgelse, anbefaler DCUM at:

- målingen foretages anonymt, og at dette tydeliggøres for respondenterne
- målingen gennemføres minimum hvert andet år
- målingen gennemføres i skolens regi for at minimere respondentens risiko for outing
- tage afsæt i en nedre aldersgrænse på 15 år. Såfremt en lavere aldersgrænse ønskes, bør spørgsmålene tilpasses de yngste elever
- indgå i dialog med relevante interessenter og forskere om formuleringen af spørgsmål
- spørgsmålene kvalificeres og afprøves i samspil med målgruppen og centrale interessenter på området
- undersøgelsesdesignet adresserer tematikker som udenlandske undersøgelser viser kan være relevante. Eksempelvis mobning, diskrimination, sundhed og generel trivsel
- LGBTI-elevernes eventuelle mistrivsel adresseres via forebyggelse

litteraturliste

Als Research – Nydanske LGBT-personers levevilkår, 2015

Bell, M. – Data collection in relation to LGBTI+ people – Analysis and comparative review of equality data collection practices in the European Union, 2017

Blume, P. – Den nye persondataret, Persondataforordningen, Jurist- og Økonomforbundets Forlag (2016)

Birkett M., Espelage D. L., Koenig B., – LGB and Questioning Students in Schools: The Moderating Effects of Homophobic Bullying and School Climate on Negative Outcomes, Springer Science+Business Media, 2010

CASA – Lige og Ulige? Homoseksuelle, biseksuelle og transkønnedes levevilkår, 2009

Collier K. L., Bos H. M. W., Sandfort T. G. M., – Homophobic Name-Calling Among Secondary School Students and Its Implications for Mental Health, 2013

Elipe P., da la Oliva Moñoz., Del Rey R., – Homophobic Bullying and Cyberbullying: Study of a silenced problem, 2017

EMU – <https://www.emu.dk/sites/default/files/Spørgsmål%20i%20trivselsmålinger%20indikatorer.pdf>, Sidst set 11/06/2018, 09:46

FRA, 'EU LGBT survey, European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey: results at a glance', European Union Agency for Fundamental Rights, Vienna - Austria, 2013

FRA, 'EU LGBT survey: Main results', European Union Agency for Fundamental Rights, Luxemburg, 2014

GLSEN, The 2011 National School Climate Survey - The Experiences of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Youth in Our Nation's Schools, 2012

GLSEN, The 2015 National School Climate Survey, The Experiences of Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Queer, 2016

Goodenow, C., Watson, R., Adjei, J., Homma, Y., & Saewyc, E. – Sexual orientation trends and disparities in school bullying and violence-related experiences, 1999–2013. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 3, 386–396. <https://doi.org/10.1037/sgd0000188>, 2016

Graugaard C., Giraldi A., Frisch M., Falgaard Eplov L., Davidsen M., – Self-reported sexual and psychosocial health among non-heterosexual Danes, 2015

Guasp, A., Bradlow J., Bartram F., Jadvá V., – The School Report: The experiences of gay young people in Britain's schools in 2017, Stonewall UK, Centre for Family Research - University of Cambridge, Cambridge, 2017

Guasp, A., Statham H., Jadvá V., Daly I., – The School Report: The experiences of gay young people in Britain's schools in 2012, Stonewall UK, Centre for Family Research - University of Cambridge, Cambridge, 2012

Hillier L., Jones T., Monagle M., Overton N., Gahan L., Blackman J., and Mitchell A., – 'Writing Themselves In 3: The third national study on the sexual health and wellbeing of same sex attracted and gender questioning young people', Australian Research Centre in Sex, Health and Society, La Trobe University, Melbourne, 2010

IGLYO – LGBTQI Inclusive Education Report, Brussel, 2018, tilgængelig via: <http://www.iglyo.com/wp-content/uploads/2018/05/IE-Full-Report-May-18.pdf>, Senest set d. 13/06/18, 09:18

IGLYO Index – LGBTQI Inclusive Education Index, Brussel, 2018, tilgængelig via <http://www.iglyo.com/wp-content/uploads/2018/05/EI-map-and-table-April-2018-WEB.pdf>

Krumpal, I. – Determinants of social desirability bias in sensitive survey: a literature review, 2011

LGBT.dk, ordbog, <http://lgbt.dk/ordbog/>

Lucassen M. F. G., Clark T. C., Moselen E., – 'Youth'12 The Health and Wellbeing of Secondary School Students in New Zealand: Results for Young People Attracted to the Same Sex or Both Sexes', The University of Auckland, Auckland, 2014

Macapagal K., Coventry R., Arbeit M. R., Fisher C. B., Mustanski B., – "I won't out myself just to do a survey": Sexual and gender minority adolescents' perspectives on the risks and benefits of sex research, 2016

METRO – 'Youth Chances Survey of 16-25 year olds: First Reference Report', METRO Youth Chances, London, 2014

Retsinformation (1), <https://www.retsinformation.dk/forms/R0710.aspx?id=174664>, Sidst set d 11/06 2018, 09:23

Rieger, K., Baily, J. M. – Sexual Orientation and Childhood Gender Nonconformity:

Evidence From Home Videos, 2008

Roland E., Auestad G., – Seksuell orientering og mobbing. Stavanger: Senter for Atferdsforskning, 2009

Russell S. T., Fis J. N., – Mental Health in Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender (LGBT) Youth, 2016

Russell, S. T., Ryan, C., Toomey, R. B., Diaz, R. M., & Sanchez, J., – Lesbian, gay, bisexual, and transgender adolescent school victimization: Implications for young adult health and adjustment. *Journal of School Health*, 81(5), 223–230. <https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2011.001583.x>, 2011

Statens Institut for Folkesundhed – LGBT-sundhed – Helbred og trivsel blandt lesbiske, bøsser, biseksuelle og transpersoner, 2015

Taylor, C. & Peter, T., – Every Class in every school: Final report on the first national climate survey on homophobia, biphobia and transphobia in Canadian schools, 2011

UNESCO – Education sector responses to violence based on sexual orientation and gender identity/expression. Paris, France: UNESCO, 2016

White, A. E., Moeller J., Ivcevic Z., Brackett M. A., & Stern R., – LGBTQ Adolescents' Positive and Negative Emotions and Experiences in U.S. High Schools, 2017

B

bilag – Spørgsmåleksempler vedrørende LGBTI-elevs trivsel

I dette bilag præsenteres en række spørgsmåleksempler, hvoraf alle, med undtagelse af fire, stammer fra udenlandske undersøgelser af LGBTI elevs trivsel. I desk researchen har det ikke været muligt at identificere spørgsmål, som kan anvendes til at afdække diskriminerende sprogbrug på skolerne. Af samme årsag har DCUM udarbejdet to spørgsmål, som kan medvirke til at afdække omfanget af dette. Det er væsentligt at understrege, at nedenstående spørgsmål blot er eksempler, der kan tjene som inspiration i tilfælde af eventuel mobning. DCUM anbefaler, at eventuel inspiration hentet fra nedenstående spørgsmåleksempler, kvalificeres i samspil med nøgleinteressenter på området.

Identifikation af målgruppen

Hvilket køn er du?

Dreng	Pige
-------	------

Hvem er du seksuelt tiltrukket af?

Det modsatte køn (Jeg er en dreng som er tiltrukket af piger, eller jeg er en pige som er tiltrukket af drenge)	
Det samme (Jeg er en dreng som er tiltrukket af drenge, eller jeg er en pige som er tiltrukket af piger)	
Begge køn (Jeg er tiltrukket af drenge og piger)	
Jeg er ikke sikker	
Ingen af delene	
Jeg forstår ikke spørgsmålet	

Tror du at du er transkønnet?

(Transkønnet er en pige som føler at hun skulle have været en dreng, eller en dreng som føler at han skulle have været en pige)

Ja	Nej	Jeg er ikke sikker
----	-----	--------------------

(Lucassen et al., 2014)

Oplevelser af skolegang:

Hvordan har du det med at gå i skole?

Jeg kan rigtig godt lide at gå i skole	
Jeg kan godt lide at gå i skole	
Det er okay at gå i skole	
Jeg kan ikke lide at gå i skole	
Jeg kan slet ikke lide at gå i skole	

(Lucassen et al., 2014)

I hvor høj grad er du enig med følgende udsagn:

	Meget uenig	Uenig	Hverken enig eller uenig	Enig	Meget enig
Jeg kunne blive forelsket i en pige					
Jeg kunne blive forelsket i en dreng					
En homoseksuel dreng kunne være min ven					
En homoseksuel pige kunne være min ven					
Det ville være okay hvis min lærer var bøsse					
Det ville være okay hvis min lærer var lesbisk					

Kunne en LGBTI-elev stå frem på din skole?	Ja	Nej	Ved ikke
--	----	-----	----------

Hvis ja, overfor hvem?	Nærmeste venner	Klassen	Hele skolen
------------------------	-----------------	---------	-------------

Hvis du var LGBTI, ville du så fortælle det i skolen?	Ja	Nej	Ved ikke
---	----	-----	----------

I din skole er der...

	Ja	Nej	Nogle gange	Ved ikke
Lærere eller andet personale som siger fra over for homofobi ¹ , bifobi eller transfobi?				
Elever som siger fra over for homofobi, bifobi eller transfobi?				
Lærere eller andet personale som står frem med deres seksuelle orientering eller kønsidentitet?				
Elever som står frem med deres seksuelle orientering eller kønsidentitet?				

(Metro, 2015)

Accept af forskellighed:

Hvor meget lærte du om følgende emner i skolen?

	Meget	Lidt	Ingenting
Forhold mellem mænd og kvinder?			
Forhold mellem to mænd?			
Forhold mellem to kvinder?			
Sikker sex for heteroseksuelle par?			
Sikker sex for homoseksuelle par?			
Biseksuelle emner ² ?			
Transkønnede emner ³ ?			

<1> Fobi betyder angst for bestemte ting eller situationer
<2> 'Issues' i den oprindelige survey
<3> Se ovenstående kommentar

Har du nogensinde oplevet følgende i skolen på grund af din seksuelle orientering eller kønsidentitet?

	Aldrig	En gang	En gang hvert semester	En gang i måneden	En gang i ugen	Hver dag
At blive kaldt øgenavne						
Rygter og sladder						
Trusler						
Digital mobning						
At andre ødelagde dine ting						
Tyveri						
Fysiske overfald						

Overordnet set, hvordan synes du din skole støtter elever med en anderledes kønsidentitet eller seksuel orientering?

Meget godt	Godt	Okay	Dårligt	Meget dårligt

(DCUM, 2018)

Konventionel & digital mobning:

I dette skoleår hvor ofte er du blevet...

	Aldrig	Sjældent	2-3 gange om måneden	Hver uge	Hver dag
Mobbet på skolen af andre elever?					
Mobbet på skolen ved drillerier/kaldt grimme ting af andre elever?					
Mobbet på skolen ved ikke længere at må være med, blevet isoleret/holdt ude af andre elever?					
Mobbet på skolen ved at blive slået, sparket eller skubbet af andre elever?					

I dette skoleår hvor ofte er du blevet...

	Aldrig	Sjældent	2-3 gange om måneden	Hver uge	Hver dag
Mobbet af andre elever ved at blive kaldt bøsse eller lesbisk?					
Mobbet på skolen ved at du er blevet spurgt om du er bøsse eller lesbisk?					
Mobbet på skolen ved at nogle har spredt rygter om at du er bøsse eller lesbisk?					
Mobbet på skolen ved at nogle har bagtalt dig som bøsse eller lesbisk?					

I dette skoleår hvor ofte er du blevet mobbet på mobiltelefonen...

	Aldrig	Sjældent	2-3 gange om måneden	Hver uge	Hver dag
Ved at blive kaldt bøsse eller lesbisk?					
Ved at blive spurgt om du er bøsse eller lesbisk?					
Ved rygter om at du er bøsse eller lesbisk?					
Ved at blive bagtalt som bøsse eller lesbisk?					

I dette skoleår hvor ofte er du blevet mobbet på internettet ved at andre har...

	Aldrig	Sjældent	2-3 gange om måneden	Hver uge	Hver dag
Skrevet til dig?					
Skrevet noget om dig?					
Lagt billeder ud af dig?					
Lagt film ud af dig?					

(Roland et al., 2009)

Hvad var årsagen til at du blev mobbet?

	Ja	Nej
Jeg blev mobbet på grund af min etnicitet eller kultur		
Jeg blev mobbet på grund af min religion		
Jeg blev mobbet på grund af min størrelse eller kropsbygning		
Jeg blev mobbet fordi jeg er homoseksuel, eller fordi folk troede jeg var homoseksuel		
Jeg blev mobbet fordi jeg er mindre end andre		
Jeg ved ikke hvorfor jeg blev mobbet		

(Lucassen et al., 2014)

Homofobi og konsekvenser

(Disse spørgsmål stilles kun til respondenter som angiver at de er tiltrukket af begge køn eller samme køn)

Er du nogensinde blevet chikaneret med din seksualitet?

Ja, verbalt (f.eks. øgenavne)	
Ja, fysisk (f.eks. blive passet op eller slået)	
Ja, andre former for homofobi	
Nej	

(Hvis respondenteren svarer 1, 2 eller 3)

Hvis du er blevet verbalt chikaneret, kan du give et eksempel på hvad der blev sagt:

Hvis du er blevet fysisk chikaneret, kan du give et eksempel på hvad der skete:

Har du oplevet andre former for homofobi?

(Sæt X ved alle de svar som passer på dig)

Social eksklusion (at blive holdt uden for)	
At andre spreder rygter om dig	
Graffiti	
Digital mobning	
Andre skriver sedler om dig	
Blive ydmyget foran andre	
Tolerance af homofobisk sprogbrug blandt venner	
Andet:	

På hvilken måde, hvis nogen overhovedet, har homofobi påvirket din skolegang?

(Sæt X ved alle de svar som passer på dig)

Jeg kunne ikke koncentrere mig i klassen	
Mine karakterer faldt	
Jeg flyttede skole	
Jeg droppede ud af skolen	
Jeg pjækkede fra enkelte timer	
Jeg pjækkede hele dage	
Jeg gemte mig i pauserne	
Jeg kunne ikke gå på toilet	
Jeg kunne ikke bruge omklædningsrummet	
Jeg droppede en bestemt sports-/skoleaktivitet	

Jeg blev involveret i aktivisme	
Det har ikke påvirket mig	
Andet:	

Som en konsekvens af homofobi har du nogensinde...

(Sæt X ved alle de svar som passer på dig)

Overvejet at skade dig selv?	
Skadet dig selv?	
Overvejet at begå selvmord?	
Forsøgt at begå selvmord?	
Ingen af de ovenstående?	

(Hillier et al., 2010)

Diskriminerende sprogbrug

Hvor ofte...

	Aldrig	Sjældent (Månedligt)	Nogle gange (En gang i ugen)	Oftede (3-4 gange i ugen)	Meget ofte (Hver dag)
Siger du at nogen eller noget er 'gay', 'homo' eller 'bøsse'?					
Hører du andre sige at nogen eller noget er 'gay', 'homo' eller 'bøsse'?					
Kalder du andre 'bøsserøv', 'lebbe' eller 'svans'?					
Hører nogen blive kaldt for 'bøsserøv', 'lebbe' eller 'svans'?					
Oplever du at andre bliver drillet med deres seksuelle orientering eller kønsidentitet?					

(DCUM, 2018)

Depression & Angst

Vi vil gerne vide hvordan du generelt set har haft de de seneste uger.
Besvar spørgsmålene ved at sætte kryds i de bokse der passer på dig

	Bedre/mere end sædvanligt	Samme som sædvanligt	Mindre end sædvanligt	Meget mindre end sædvanligt
I de seneste par uger har du så kunnet nyde dine daglige aktiviteter?				
I de seneste par uger har du så følt dig ked af det eller deprimeret?				
I de seneste par uger har du så mistet tilliden til dig selv?				

(Metro, 2015)

Her er en oversigt over forskellige gener og problemer man kan have. Har du i løbet af de seneste to uger ikke været generet, lidt generet, noget generet, eller meget generet af disse problemer?

Sæt kryds i de bokse som passer på dig.

	Ikke generet af det	Lidt generet af det	Noget generet af det	Meget generet af det
Pludselig bange uden grund				
Nogensinde bange eller ængstelig				
Træthed eller svimmelhed				
Nervøsitet eller indre uro				
Følt dig ængstelig eller bange				
Angst eller panikanfald				
Haft let ved at græde				
Haft let ved at skyde skylden på dig selv				
Følt at alt er en kamp				
Haft søvnproblemer				
Følt dig ulykkelig, trist eller deprimeret				

Oplevet håbløshed når du tænker på fremtiden				
Følt dig anspændt				
Bekymret dig meget				
Følt dig uduelig, eller at du ikke er noget værd				

(Roland et al., 2009)

Selvmodstanker & selvskade

Inden for de seneste 12 måneder har du da...

	Slet ikke	Ikke de seneste 12 måneder	En eller to gange	Tre gange eller mere
Overvejet at begå selvmord?				
Lavet en plan for hvordan du ville begå selvmord?				
Forsøgt at begå selvmord?				

Inden for de seneste 12 måneder har du da bevidst skadet dig selv eller gjort noget du vidste ville skade dig?

Slet ikke	Ja, en gang	Ja, to gange	Ja, 3-5 gange	Mere end 5 gange

(Lucassen et al., 2014)

Inden for de seneste 30 dage hvor ofte har du...

	Aldrig	Lidt af tiden	Noget af tiden	Hele tiden
Har lyst til at begå selvmord?				
Følt dig trist og deprimeret?				

(Birkett et al., 2010)

Hvordan kan vi følge LGBTI-elevenes trivsel i folkeskolen og på ungdomsuddannelserne?

DCUM 2018

Tekst

Mikkel Windfeld Pedersen
Astrid Fyrstenborg Christensen
Randi Bruhn Mannion
Helene Borgholm

Redaktion og grafisk bearbejdning

Christian Rudbeck

Ansvarshavende

Jannie Moon Lindskov
Direktør, DCUM

Foto

Mette Johnsen